

İbn Hibbân'ın Kitâbu'l-Mecrûhîn'de Kullandığı Metin Tenkiti Esasları¹

Criteria of Content Criticism That Ibn Hibban Employs in Kitâb Al-Mecrûhîn

Süleyman b. Abdullah es-Seyf

Dr., Hâil Üniversitesi /Suudi Arabistan, s.alsaif@uoh.edu.sa

çev. Mehmet Ali ÇALGAN

ORCID ID: 0000-0002-5780-5067

Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Adıyaman/Türkiye,
mehmetcalgan@gmail.com

Makale Bilgisi/Article Info:

Geliş/Received: 14.09.2022 Düzeltme/Revised: 10.10.2022 Kabul/Accepted: 11.10.2022

Çeviri / Translation

Atıf / Cite as: Çalgan, M. (2022). İbn Hibbân'ın Kitâbu'l-Mecrûhîn'de Kullandığı Metin Tenkiti Esasları.
Antakiyat, 5(2), 323-348

¹ Bu yazı, Dr. Süleyman b. Abdullah es-Seyf'in Suudi Arabistan'da yayınlanan Mecelletü'l-Câmiati'l-İslâmiyye'de 2019 senesi 189. sayının 97-221 sayfaları arasında yayınlanmış olan "Meâyir Nakdi'l-Metn inde'l-İmâm Ebî Hâtim b. Hibbân el-Büstî min Hilâl Kitâbihî el-Mecrûhîn mine'l-muhaddisîn" isimli makalesinin ihtisar edilmiş şekilde tercümesidir (asıl makalenin künyesi: Süleyman b. Abdullah es-Seyf, "Meâyir Nakdi'l-Metn inde'l-İmâm Ebî Hâtim b. Hibbân el-Büstî min Hilâl Kitâbihî el-Mecrûhîn mine'l-muhaddisîn", Mecelletü'l-Câmiati'l-İslâmiyye 189 (2019), 97-221). Müellif, yazısında İbn Hibbân'ın metnini sorunlu bulduğu otuz dokuz tane hadisi genişçe incelemiştir. Her hadisi incelerken İbn Hibbân'ın hatalı ve sahih bulduğu hadislerin tam metinlerini çeşitli kaynaklardan iktibasla nakletmiş, ayrıca ilel, rical, şerh ve diğer ilgili hadis kaynaklarından incelenen rivayet ve râvi hakkında önemli bilgileri kendi izah ve değerlendirmeleriyle beraber aktarmıştır. Makale bu şekliyle haliyle hayli hacimlidir (124 sayfa). Dolayısıyla, tercüme için okuyucunun konuyu anlaması için gerekli ve yeterli kısmı seçilmiştir. İlgili okuyucular geniş bilgi için makalenin aslına müracaat edebilirler. Metindeki köşeli parantezler içindeki bilgiler metnin anlaşılmasının kolay olması için tarafımızca eklenmiştir. Müellifin sonuç kısmında araştırmacılara metin tenkiti araştırmaları konusunda yaptığı tavsiyeler ve araştırma konusu teklifleri kıymetlidir. İbn Hibbân'ın metnini tenkit ettiği hadislerin bir kısmı mevzuat, ilel ve duafa eserlerinde yer alırken bir kısmı da Kütüb-i Sitte ve Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i gibi kaynaklarda geçmektedir. İbn Hibbân'ın mablûb, münker ve bâtil gibi bazı tabirleri bilinen dar ıstılah mânaları dışında daha geniş biçimde kullandığı görülmekte olup bu kullanımlarla ilgili bilgi dipnotlarda verilmiştir. İncelenen örneklerde hadisçilerin râvilerin merviyât bilgisine hakimiyetlerinin rivayetleri değerlendirmede önemli bir rol oynadığı dikkat çekmektedir. Yine, dikkat çeken bazı hususlara dipnotlarda yer verildiği görülmüştür. Müellif İbn Hibbân'ın kullandığı metin tenkiti kıstaslarını sekiz başlıkta toplamıştır. Müellif İbn Hibbân'ın kullandığı metin tenkiti kıstasları arasında yer vermese de 35. örnekte geçen İbn Hibbân'a ait şu ifade ("Bir insan bu özelliklere sahip olur, sonra Kitab'a, sünnete, icmaya, kıyasa ve akla muhalif bir haber naklederse bu naklinin terk edilmesini hak eder") Kurân-ı Kerim, akıl, kıyas ve icmanın da İbn Hibbân'ın metni değerlendirirken dikkate aldığı ölçüler arasında olduğunu göstermektedir. Yine, 37. örnekte de icmaya muhalefetin bir kıstas olarak kullanıldığı görülmektedir. Makalede bazı örnekler birden fazla kriteri ilgilendirdiği için tekrar edilmiştir. Son olarak, makalede metinde olabilecek illet türlerine farklı ve ilginç örnekler sunulmaktadır. Mesela, 20. örnekte yanlışlıkla, müttefekun aleyh iki hadisin metinlerinden birer parça alınıp birleştirilerek ortaya çıkan hatalı bir metin incelenmektedir. İbn Hibbân ve Kitâbu'l-Mecrûhîn hakkında geniş bilgi için bk. Mustafa Macit Karagözoğlu, Zayıf Raviler Duafâ Literatürü ve Zayıf Rivayetler (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2014), 91-99.

Öz

Bu makalede hadisçilerin metin tenkiti sahasındaki çabaları münekkit alimlerden birisi olan Ebû Hâtim İbn Hibbân el-Büstî'nin Kitâbu'l-Mecrûhîn'de yer alan sözlerini incelemek suretiyle gösterilecektir. Bu araştırmada kullanılacak örnekleri belirlemede istikrâ (tümevarım), münekkitlerin sözlerini mukayesede ve neticelere ulaşmada ise tahlil metodunu kullandım. Bu araştırma neticesinde senedle temsil edilen râvinin cerh ya da ta'dil şeklinde tenkiti ile onun rivayet ettiği metnin tenkiti arasında büyük bir irtibat olduğu ve başlarında İbn Hibbân olmak üzere hadisçilerin metin tenkiti konusunda gösterdikleri ihtimam ve başarı rahatlıkla anlaşılmaktadır. Bu sebeple, araştırmacılara bu araştırmanın aynısını diğer münekkit alimlere de tatbik etmelerini tavsiye ederim. Başarıya ulaştıran yüce Allah'tır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, İbn Hibbân, Kitâbu'l-Mecrûhîn, Metin Tenkiti.

GİRİŞ

Bismillahi'r-Rahmâni'r-Rahîm.

Yüce Allah'a hakkıyla hamd ve şükür, salat ve selam da insanların hidayetine vesile olan bir kandil olan Peygamberimiz ve Efendimiz olan Muhammed b. Abdullah el-Hâşimî'ye, onun temiz ailesine ve kıymetli ashabına ve din gününe kadar onlara ihsan ile tabi olanlara olsun.

Yüce Allah bu dini korumayı üzerine almış, bunun için bu uğurda en kıymetli şeylerini harcayan, gece gündüz çalışan ve bu büyük vazifeyi üstlenen insanlar yetiştirmiştir. Bu insanların önde gelen bir kısmı sünnetleri koruyan, hadislerden yalanları uzaklaştıran hadisçiler olup bunlar her nesilde bu işi sürdürmüş ve üçüncü asrın başında büyük gayret sahibi bir alim, Ebu Hâtim İbn Hibbân el-Büstî (ö. 354/965), Allah ona rahmet eylesin ve ondan razı olsun, gelmiştir.

Araştırmanın Konusu

İbn Hibbân'ın telif ettiği eserlerden birisi Kitâbu'l-Mecrûhîn olup bu kitabına çeşitli meseleler hakkında nükteler, hadisleri ta'lil [illetini bulma] kaideleri, cerh ve ta'dil karineleri koymuş, böylece bu kitap gerçekten hadis ilimleri ve ta'lil kaideleri konusunda bir kitap hüviyeti kazanmıştır. Bu sebeple, bu değerli kitabın farklı yönlerinden birisine odaklanmayı ve kitabı başından sonuna kadar inceleyerek bu konuyu incelemeyi arzuladım. Konu olarak İbn Hibbân'ın bu eserinde metin tenkiti için kullandığı ölçüleri seçtim.

Araştırmanın Önemi

Bu konu hiç şüphesiz oldukça önemli olup bunu şu maddelerde sunabiliriz:

-Hadisçilerin metni ihmal edip senedle ilgilendikleri yönündeki şüpheyi reddetmek

-İbn Hibbân'ın hadis ilminde, hadis ta'lilinde ve cerh ve ta'dilde konumu

- Özellikle bir hadis aliminin metodu üzerinden metin tenkitinin hadis ilimlerindeki önemi

Araştırmanın Metodu

Özet bir şekilde ifade edecek olursak, istikrâ (tümevarım) metoduyla İbn Hibbân'ın metin tenkiti yaptığı yerleri genel bazı kaidelere ulaşmak için inceledim. Daha sonra tahlil ve mukayese metoduyla hadisi, râvisini ve alimlerin hadisin metni hakkındaki görüşlerini araştırdım. Metodumu daha tafsilatlı bir şekilde anlatmak gerekirse, şu adımları izledim:

-Kitabı baştan sonra tarayarak İbn Hibbân'ın râvinin tercemesi altında zikrettiği rivayetlerden tenkit ettiği metinleri topladım.

-İbn Hibbân'ın tenkit sebebini muhalefet, muaraza ya da başka bir şekilde açıkça belirttiği metinlerle araştırmamı sınırladım. Bu sebeple sadece "bu hadis batıldır ya da sâkittir" diyerek açıklama yapmadığı hadisleri almadım. Bunların sayısı çok fazladır ve bunların da muhakkak toplanması ve incelenmesi gerekmektedir. Ancak bu araştırmada ilk bahsettiğimiz (tenkit sebebi açıkça belirtilenler) hadisler, kullanılan metin tenkiti kaidelerinin daha açık bir şekilde belirlenmesi için tercih edilmiştir.

-İbn Hibbân'ın metnini tenkit ettiği hadisi ilmî bir şekilde ve illetli bulunan yönünü açığa çıkaracak şekilde tahrir ettim ve bunları dipnotlarda gösterdim.

-İbn Hibbân'ın metinle alakalı sözünü naklettikten sonra ilim ehlinin söz konusu metnin tenkitiyle alakalı sözlerini naklettim.

Araştırmanın Planı

Mukaddimeden sonra birinci bölümde İbn Hibbân'ın kısaca hayatı, Kitâbu'l-Mecrûhîn hakkında bilgi ve metin tenkitinin tarifi verilecektir. İkinci bölümde ise İbn Hibbân'ın bu eserinde kullandığı metin tenkiti ölçüleri sekiz başlıkta incelenmiştir. Bunlar,

1-Ma'ruf olan sünnete muhalefet sebebiyle metnin tenkiti,

2-Aynı hadisin sahih rivayetine muhalefet sebebiyle metnin tenkiti,

3-Râvinin ma'ruf olan merviyâtına muhalefet sebebiyle metnin tenkiti,

4-Hz. Peygamber'in şemâiline ve sahâbe-i kirâmın siyerine muhalefet sebebiyle metnin tenkidi,

5-Dinin asıllarına ve kaidelerine muhalefet sebebiyle metnin tenkidi,

6-Sahabenin meşhur fetvalarına muhalefet sebebiyle metnin tenkidi,

7- Hz. Peygamber'in kelamına yakışmaması sebebiyle metnin tenkidi,

8-İbn Hibbân'ın fikhî mezhebine muhalefet sebebiyle metnin tenkidi.

Önemli sonuçları zikrettiğim bir bölüm ile araştırma son bulmaktadır. Yüce Allah'dan bu araştırmayı benim için ve onu okuyan ve istifade edenler için faydalı kılmasını dilerim.

İBN HİBBÂN VE KİTÂBU'L-MECRÛHÎN İSİMLİ ESERİ

Bu muhakkik hâfız âlimin tam ismi Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî es-Sicistânî'dir. Büst şehrinde iki yüz yetmiş yedi senesinde doğmuştur. Hicrî üç yüz senesinde yirmi yaşlarında ilim talebine başlamıştır. İki bin hocadan ders almış, bunun için doğuda Şaş, batıda İskenderiye'ye uzanan kırk beldeye yolculuk yapmıştır. Çeşitli ve faydalı eserler telif etmiştir. Büst şehrinde üç yüz elli dört senesinde bir Cuma gecesi vefat etmiştir.

İbn Hibbân et-Târîhu'l-Kebîr isimli bir eser telif etmiş, daha sonra bunu ihtisar ederek es-Sikât ve el-Mecrûhîn isimli iki esere dönüştürmüştür. İkinci kitap el-Mecrûhîn mine'l-muhaddisîn ismiyle meşhur olmuş, bazı eserlerinde ed-Duafâ bi'l-ilel ismiyle de zikretmiştir.

1. Ma'ruf olan sünnete muhalefet sebebiyle metnin tenkiti

Ma'ruf ve meşhur sünnete muhalif olmak, metin tenkitinin yerleşmiş kaidelerindedir. Münekkitlerin pek çoğu bu kaideyi tatbik etmişlerdir. İbn Hibbân'ın Kitâbu'l-Mecrûhîn'de en fazla zikrettiği sebep de budur. Bu bölümde İbn Hibbân'ın bu sebebe dayanarak metinlerini tenkit ettiği rivayetlerden vâkif olduklarımı takdim edeceğim.

Metin 1: İbn Hibbân, Ebân b. Süfyan el-Makdisî'nin tercemesinde şöyle der:²

Fudayl b. Abbas-Hişam b. Urve-babası-Abdullah b. Abdullah b. Ubey tarihiyle "Uhud'da dişim isabet aldı. Rasûlullah altından bir diş takmamı emretti."³ sözünü nakletti.

² Ebû Hâtim Muhammed b. Hibban b. Ahmed İbn Hibban, *el-Mecrûhîn mine'l-muhaddisin ve'd-duafa ve'l-metrukin* thk. Hamdi Abdulmecid Selefî (Riyad: Dârü'l-Sumey'î, 1420), 1/93.

Bunu ondan Muhammed b. Gâlib el-Antâkî rivayet etmiş olup bu haber mevzûdur. Mustafa “Altın ve ipek ümmetimin erkeklerine haram, kadınlarına helaldir”⁴ buyurmuşken nasıl altından bir diş takılmasını emreder? İbn Hibban’ın sözü burada biter.

Araştırmacı der ki: İbn Hibbân’ın bu hadise mevzû demesi ve hadisin metnini erkeklere altının haram oluşu sebebiyle illetli bulması tartışmalıdır. Çünkü altının haram olmasına ihtiyaç hali istisna teşkil eder. Abdurrahman b. Tarafe dedesi Arfece b. Es’ad’ın burnunun kesildiğini, yapraktan bir burun taktığını bunun da koktuğunu bunun üzerine Hz. Peygamber’in ona altından bir burun edinmesini emrettiğini nakletmiştir.⁵ Ebû Dâvûd ve Tirmizî bu haberin olduğu bâba “Dişleri altınla sağlamlaştırmak” başlığını koymuşlardır. Tirmizî, bu haberi naklettikten sonra “Ehl-i ilimden pek çokları dişlerini altınla desteklediklerini nakletmişlerdir; bu haberde onlar için hüccet vardır” demiştir.

Bu sebeple alimler İbn Hibbân’ın mevzû hükmünü eleştirmişlerdir. Zehebî şöyle demiştir: “Sadece gösterdiğin gerekçeyle mevzû hükmünü vermek tartışmalıdır [fîhi nazar].”⁶

Metin 2: İbn Hibbân, Ebân b. Süfyan el-Makdisî’nin tercemesinde şöyle der:⁷

Ubeydullah b. Ömer-Nâfi’-İbn Ömer yoluyla “Rasulullah bir insanın uyuyan veya konuşan birine doğru namaz kılmasını yasakladı.” hadisini rivayet etmiştir. Bu haber mevzûdur. Hz. Peygamber gece namaz kılarken Hz. Aişe kendisi ile kible arasında olurken⁸ nasıl uyuyana karşı namaz kılmayı yasaklar? Bu şeyh ve hadisi ile ihticâc caiz olmaz, ancak uzmanlar itibar amaçlı olarak göz önünde bulundurulabilirler.

Araştırmacı der ki: İbn Hibbân’ın bu illetlendirmesini hafızlar uygun görmüş, onun sözünü nakletmiş veya eklemeye bulunmuşlardır. İbnu’l-Cevzî, bu hadisi

³ Ebû Bekir Ahmed b. Amr b. Abdülhâlık Bezzâr, *el-Müsned (el-Müsnedü’l-kebir, el-Bahrü’z-zehhâr)* thk. Mahfuzurrahman Zeynullah (Medine: Mektebetü’l-Ulûm ve’l-Hikem, 1409), 3/384; Ebû Ahmed Abdullah b. Adî el-Cürcanî İbn Adî, *el-Kamil fi duafâi’r-ricâl* thk. Adil Abdulmevcud (Beirut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1418), 5/174, 175; 6/414.

⁴ Meşhur bir hadis olup sahabelen Ebu Musa, Ali, Ömer ve diğerleri (ra) nakletmiştir. Hadis hakkında geniş bilgi için bk. İbn Hacer Askalânî, *Telhisü’l-habir fi tahric-i ehadisi’r-Rafüyyi’l-kebir* thk. Ebu Asım Hasan b. Abbas (Müessesese Kurtuba, 1416), 1/86-87.

⁵ es-Sicistânî, *Sünen*, thk. Muhammed M. Abdülhamîd (Beyrût: el-Mektebetü’l-Asriyye, ts.) hadis no: 4232; Tirmizî, *Sünen*, thk. Beşşâr A. Mârûf (Beyrût: Dârü’l-Garbi’l-İslâmî, 1998), hadis no: 1770.

⁶ Zehebî, *Mizanü’l-i’tidal fi nakdi’r-ricâl* thk. Ali M. Bicavi (Beirut: Dârü’l-Fikri’l-Arabî, ts), 1/7.

⁷ İbn Hibban, *el-Mecrûhîn*, 1/93.

⁸ Buhârî, *es-Sahîh*, thk. M. Züheyr b. Nâsır (b.y.: Dârü Tavki’n-Necât, 1422), hadis no: 512; Müslim, *es-Sahîh*, thk. M. Fuâd Abdülbâkî (Beyrût: Dârü İhyâi’t-Türasi’l-Arabî, ts), hadis no: 512.

naklettikten sonra bunun sahih olmadığının zira Ebân b. Süfyan'ın teferrüd ettiğini ve yalancı olduğunu belirtmiş, sonra İbn Hibbân'ın sözünü aktarmıştır.⁹

Metin 3: İbn Hibbân, İshak b. Abdullah'ın tercemesinde şöyle der:¹⁰

Münker hadisler nakletmiştir. Bunlardan birisinde Zeyd b. Eslem-Atâ b. Yesar-Ebu Hüreyre yoluyla “Namazı kadın, köpek ve eşek bozmaz. Önünden geçeni gücün yettiğince engelle. Eğer vurman gerekiyorsa ona vur, çünkü sen şeytana vurmuş olursun.” rivayetini aktarmıştır. Bu haberin hem isnadını hem de metnini değiştirmiştir [kalb etmiştir]. Doğrusu Atâ b. Yesâr-Ebu Said el-Hudri yoluyla Rasulullah'ın “Biriniz namaz kılarken kimsenin, önünden geçmesine izin vermesin. Eğer geçmek isterse onunla dövüşsün zira o ancak bir şeytandır.”¹¹ hadisidir. Ebu Said yerine Ebu Hüreyre'yi koymuş, metni de değiştirmiş, metinde olmayan bir şey eklemiştir ki bu da “Namazı kadın, köpek ve eşek bozmaz” sözüdür. Halbuki sahih haberler Rasulullah'ın kadın, köpek ve eşek geçtiğinde namazın iade edilmesini emrettiği¹² şeklindedir.

Metin 4: İbn Hibbân, İshak b. İbrahim'in tercemesinde şöyle der:¹³

Fudayl-İbn Uyeyne-İsmail b. Ebi Halid-İbn Ebi Evfa yoluyla “Hz. Peygamber umrelerinden birisinde Mekke'ye girdi. Mekke halkı O'na bozulmuş salatalık atıyor, biz de onu koruyorduk.” haberini aktardı. Bu aslı olmayan mevzû bir haberdir. İsmail b. Ebi Halid-İbn Ebi Evfa yoluyla meşhur olan haber “Hz. Peygamber umre yaparken beraberdik. Beyt'i tavaf etti, biz de tavaf ettik. Safa ile Merve arasında sa'y yaparken biz O'nu Mekke halkı ok atmaması ve başka bir şey isabet ettirmemesi için koruyorduk.”¹⁴ İsmail b. Ebi Halid'den mahfuz olan budur. Mekke halkının bozuk salatalık atması yalandır, böyle bir şey bu umrede olmamıştır. Çünkü Hz. Peygamber Kureyş ile arasında güvence olduğu bir halde, üç gün kalıp ayrılmak üzere Mekke'ye girmiştir. Orada üç gün kalıp Meymune ile evlenmiştir. İbn Hibbân'ın sözü burada bitmiştir.

Zehebî de İbn Hibbân'ın sözünü aktardıktan sonra şöyle demiştir: “İbn Ebi Evfa kimsenin Hz. Peygamber'e bir şey attığını söylememiş, sadece sahabenin tedbirli davrandığını haber vermiştir.”¹⁵

Metin 5: İbn Hibbân, Eş'as b. Sevvar'ın tercemesinde şöyle der:¹⁶

⁹ İbnü'l-Cevzi, *el-İlelü 'l-mütenahiye fi'l-ehâdîsi'l-vahiye* (Mekke: el-Mektebetu'l-ımdadiyye, ts), 1/434.

¹⁰ İbn Hibban, *el-Mecrâhîn*, 1/141-142.

¹¹ Buhârî, *es-şahîh*, hadis no: 509; Müslim, *es-sahîh*, hadis no: 505.

¹² Müslim, *es-sahîh*, hadis no: 510.

¹³ İbn Hibban, *el-Mecrâhîn*, 1/148.

¹⁴ Buhârî, *el-Câmi 'u's-şahîh*, hadis no: 1600, 1791.

¹⁵ Zehebî, *Mizanü'l-i'tidal*, 1/178.

Eş'as, Nafi-İbn Ömer yoluyla "Rasulullah muhacirlerin ihramda elbiselerini vers ve zaferan ile boyamalarını yasakladı" sözünü nakletmiştir. Bu mablûb bir metindir.¹⁷ Doğrusu Nafi-İbn Ömer yoluyla "vers ve zaferan olan elbise giymeyi yasakladı" şeklinde olup muhacirlerin zikredilmesi ve Ensar ve diğer müslümanlar arasında onların tahsis edilmesi yalandır. Hz. Peygamber kadınlar dışında müslümanlardan kimseyi böyle bir konuda tahsis etmemiştir. Sadece ihramlı kişiye elbiselerini vers ve zaferan ile boyamasını yasaklamıştır. Eş'as hadisi ihtisar etmek isterken metni değiştirmiş [kalb etmiş] ve mânayı farklılaştırmıştır.¹⁸ İbn Hibbân'ın sözü burada bitmiştir.

Zehebî de hadisi zikrettikten sonra bunun hata olduğunu, Hz. Peygamber'in Ensar'ı bırakarak muhacirleri tahsis etmediğini belirtmiştir.¹⁹

Metin 6: İbn Hibbân, Ravh b. Guteyf'in tercemesinde şöyle der.²⁰

Zühri-Said b. Müseyyeb-Ebu Hureyre yoluyla Rasulullah'ın "Namaz dirhem kadar kan sebebiyle iade edilir." sözünü nakletmiştir. Ebu Hatim şöyle söylemiştir: "Bu hiç şüphesiz mevzû bir haberdir. Rasulullah bunu söylememiş, Ebu Hüreyre bunu O'ndan rivayet etmemiş, Said b. Müseyyeb bunu zikretmemiş, Zühri de bunu dememiştir. Bu sözü Küfeliler uydurmuşlardır. Sünnetin aksine olan her söz ve bu sözün sahibi terk edilir." İbn Hibbân'ın sözü burada bitmiştir.

Metin 7: İbn Hibbân, Rifde b. Kudâa'nın tercemesinde şöyle der.²¹

Evzai-Abdullah b. Ubeyd b. Umeyr-babası-dedesi yoluyla Rasulullah'ın (namazda) her eğilip kalkmasında ellerini kaldırdığını nakletmiştir. Bu haberin isnadı mablûb, metni de münkerdir.²² Hz. Peygamber her eğilip kalkmada ellerini kaldırmamıştır. Zühri'nin Salim-babası yoluyla verdiği haberler bunun zıddını tasrih eder. Zira Hz. Peygamber iki secde arasında bunu yapmamıştır. İbn Hibbân'ın sözü burada bitmiştir.

¹⁶ İbn Hibban, *el-Mecrûhîn*, 1/193.

¹⁷ İbn Hibbân'ın mablûb kelimesini lügat manasıyla kullandığı anlaşılmaktadır. Zira ikinci misalde ve bu misalde metne yapılan ziyadelere "kalb etmek" ifadesiyle işaret etmektedir. Dolayısıyla bu tabirle istilâh manasından ziyade metnin genel anlamda değiştirilmesini kastetmektedir. (çeviren notu)

¹⁸ Bu ifadeden Eş'as'ın tasarrufunun kasıtlı bir yalan olmadığı anlaşılmakta, dolayısıyla İbn Hibbân'ın "yalan" ifadesini bu mânada kullanmadığı görülmektedir. (çeviren notu)

¹⁹ Zehebî, *Mizanü'l-i'tidal*, Eş'as b. Sevvar'ın tercemesi.

²⁰ İbn Hibban, *el-Mecrûhîn*, 1/368.

²¹ İbn Hibban, *el-Mecrûhîn*, 1/381.

²² Görüldüğü üzere, münker kelimesi açıkça metindeki hatayla irtibatlandırılmıştır. (çeviren notu)

Araştırmacı der ki: Mehna, Ahmed'e ve Yahya'ya bu hadisi sormuş, ikisi de sahih değildir demişlerdir.²³

Metin 8: İbn Hibbân, Ziyad b. Abdullah'ın tercemesinde şöyle der:²⁴

İdris el-Evdî-Avn b. Ebi Cuheyfe-babası yoluyla Bilal'ın Rasulullah için çifter çifter (her lafzı iki defa söyleyerek) ezan okuduğunu, kameti de aynı şekilde yaptığını nakletmiştir.

Bu batıldır. Bilal Rasulullah için çifter çifter ezan okumamış, kamet getirmemiştir. Bilal'ın ezanı çift, kameti ise tektir. Bu haberi Sevrî ve diğer insanlar Avn b. Ebi Cuheyfe'den uzun şekilde nakletmişler, ancak ne ezanın ne de kametin çifter okunduğunu söylememişlerdir. Sadece Bilal'ın dışarı çıktığını ve ezan okuduğunu söylemişlerdir. İbn Hibbân'ın sözü burada bitmiştir.

Metin 9: İbn Hibbân, Salih b. Nebhân'ın tercemesinde şöyle der:²⁵

Salih, Ebu Hüreyre yoluyla Rasulullah'ın "Kim mescidde cenaze namazı kılsa onun bir şeyi (sevabı) yoktur." sözünü²⁶ nakletmiştir. Bu haber batıldır. Mustafa (sav) nasıl kim mescidde cenaze namazı kılsa onun bir şeyi (sevabı) yoktur deyip de kendisi Süheyl b. Beydâ'nın namazını mescidde kılar?²⁷ İbn Hibbân'ın sözü burada bitmiştir.

Metin 10: İbn Hibbân, Abdullah b. Kurz'un tercümesinde şöyle der:²⁸

Zühri-Said b. Müseyyeb yoluyla Büsre bint Safvan'ın Rasulullah'ı elinde koyun eti olduğu, yaslandığı bıçakla kesip yediği bir halde gördüğünü, kamet getirildiğinde ise bıçağı ve eti bırakıp abdest almadan namaz kıldığını haber verdiğini nakletmiştir. Bu haber batıldır.²⁹ Büsre'nin erkeklik organına dokunmak sebebiyle abdestin gerekmesi dışında Hz. Peygamber'den naklettiği bir hadis bulunmamaktadır. Mezkûr rivayet Zühri'nin Said b. Müseyyeb'den naklettiği rivayetler arasında da yer

²³ İbn Hacer Askalânî, *Tehzibü't-Tehzib* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1991/1412), 3/253.

²⁴ İbn Hibban, *el-Mecrûhîn*, 1/384.

²⁵ İbn Hibban, *el-Mecrûhîn*, 1/465.

²⁶ Sünen-i Ebu Davud, hadis no: 3191; Sünen-i İbn Mâce, hadis no: 1517; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 15/454. Çeviren notu: İbn Hibbân'ın metnini tenkit ettiği hadislerin bir kısmı muteber sayılan hadis kaynaklarında da yer almaktadır.

²⁷ Müslim, *el-Câmi 'u's-sahîh*, hadis no: 973.

²⁸ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 1/511.

²⁹ İbn Hibbân görüldüğü üzere hatalı bulduğu pek çok habere batıl demekle beraber bunla her zaman uydurmayı kastetmemektedir. Mesela bu örnekte senedde ve metinde hata bulunmakla beraber haber uydurma bir haber değildir. Dolayısıyla, İbn Hibbân'ın lafızlara nasıl manalar yüklediği, bu lafızları kullanımından yola çıkarak tespit edilmelidir.

almamaktadır.³⁰ Zühri-Said-Ebu Hüreyre kanalıyla getirdiği bu metin ise Zühri-Cafer b. Amr-babası yoluyla nakledilmekle beraber³¹ metinde geçen “yaslanıyordu” lafzı mahfuz değildir. Zira Rasulullah “Ben yaşlanarak yemek yemem.” buyurmuştur.³²

Metin 11: İbn Hibbân, Abdullah b. Nafi'nin tercemesinde şöyle der:³³

Babası-İbn Ömer yoluyla Hz. Peygamber'den “Rikâzda (defindede) onda bir vergi vardır.” sözünü aktarmıştır. Bu aslı olmayan batıl bir haberdir. Bu haberin sıhhatinin olmadığı tespitini ancak bu hadis sanatında bir ilmi olmayan kişi yadırgar. Hz. Peygamber rikazda onda bir verdi vardır diye asla söylememiştir. O (sav) ancak “Rikazda beşte bir vergi vardır.” buyurmuştur.³⁴ İbn Hibbân'ın sözü burada bitmiştir.

Metin 12: İbn Hibbân, Ali b. Hüseyin en-Nesevî'nin tercümesinde şöyle der:³⁵

Mübeşşir b. İsmail-Evzai-Yahya b. İbn Kesir-Ebu Kalabe-Ebu Muhacir-Büreyde yoluyla “Hz. Peygamber ile bir gazadaydık, dönünce ve Medine'ye varınca insanların sabah namazını kılıyor olduklarını gördük. Hz. Peygamber sabah namazının öncesinde kıldığı iki rekat namazı kılmamıştı. Bu sebeple Hafsa'nın odasına girdi, iki rekatı kıldı, sonra çıkarak insanlarla beraber namaza katıldı.” Bu haber Evza'nın bu senedle aktardığı şu hadisle maktûbdur: “Yağmurlu günlerde namazı erken kılın. Zira kim ikindi namazını terk ederse ameli boşa gider.”³⁶ Öte yandan, Hz. Peygamber'den bu konuda mütevatir şekilde gelen haber şudur: “Hz. Peygamber geldi ancak Abdurrahman b. Av'ı sabah namazında öne geçirmişlerdi. Hz. Peygamber iki rekat namazını kılmamıştı ancak namaza katıldı. Abdurrahman namazı bitirince O kaçırdığı ilk rekatı kıldı, sonra da insanlara (namazı zamanında kılarak) iyi yaptınız dedi.”³⁷

2. Aynı hadisin sahih rivayetine muhalefet sebebiyle metnin tenkiti

İlk bölümde meşhur ve ma'ruf sünnete muhalefet sebebiyle metnin tenkitini gördük. Bu bölümde ise başka hadislerle değil, aynı hadisin sabit ve meşhur rivayetine muhalefet sebebiyle başka bir rivayetinin metnin tenkiti kast edilmektedir. Bununla beraber bazı örneklerde İbn Hibban'ın her iki metodu birlikte kullandığı da görülmektedir. Bu metod İbn Hibban'ın en sık kullandığı ikinci metod olmuştur.

³⁰ İbn Hibbân'ın bu tespitleri Zühri'nin Said b. Müseyyeb'den, Büsre'nin de Hz. Peygamber'den yaptığı sahih rivayetlerin hafızlarca bilindiğini, yani hafızların sağlam bir merviyât bilgisine sahip olduğunu göstermektedir. Bu bilgiyle uyuşmayan haberler ise hatalı kabul edilmektedir (çeviren notu)

³¹ Buhârî, *el-Câmi 'u's-şâhîh*, hadis no: 208; Müslim, *el-Câmi 'u's-sahîh*, hadis no: 355.

³² Buhârî, *el-Câmi 'u's-şâhîh*, hadis no: 5498.

³³ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 1/513.

³⁴ Buhârî, *el-Câmi 'u's-şâhîh*, hadis no: 1499; Müslim, *el-Câmi 'u's-sahîh*, hadis no: 1710.

³⁵ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 2/91.

³⁶ Sünen-i İbn Mace, hadis no: 694.

³⁷ Müslim, *el-Câmi 'u's-sahîh*, hadis no: 274.

Metin 13: İbn Hibbân, İshak b. Abdullah'ın tercümesinde şöyle der:³⁸

Münker hadisler nakletmiştir. Bunlardan birisinde Zeyd b. Eslem-Atâ b. Yesar-Ebu Hüreyre yoluyla “Namazı kadın, köpek ve eşek bozmaz. Önünden geçeni gücün yettiğince engelle. Eğer vurman gerekiyorsa ona vur, çünkü sen şeytana vurmuş olursun.” rivayetini aktarmıştır. Bu haberin hem isnadını hem de metnini değiştirmiştir [kalb etmiştir]. Doğrusu Atâ b. Yesâr-Ebu Said el-Hudri yoluyla Rasulullah'ın “Biriniz namaz kılarken kimsenin, önünden geçmesine izin vermesin. Eğer geçmek isterse onunla dövüşsün zira o ancak bir şeytandır.”³⁹ hadisidir. Ebu Said yerine Ebu Hüreyre'yi koymuş, metni de değiştirmiş, metinde olmayan bir şey eklemiştir ki bu da “Namazı kadın, köpek ve eşek bozmaz” sözüdür. Halbuki sahih haberler Rasulullah'ın kadın, köpek ve eşek geçtiğinde namazın iade edilmesini emrettiği⁴⁰ şeklindedir.⁴¹

Metin 14: İbn Hibbân, İshak b. İbrahim'in tercümesinde şöyle der:⁴²

Fudayl-İbn Uyeyne-İsmail b. Ebi Halid-İbn Ebi Evfa yoluyla “Hz. Peygamber umrelerinden birisinde Mekke'ye girdi. Mekke halkı O'na bozulmuş salatalık atıyor, biz de onu koruyorduk.” haberini aktardı. Bu aslı olmayan mevzû bir haberdir. İsmail b. Ebi Halid-İbn Ebi Evfa yoluyla meşhur olan haber “Hz. Peygamber umre yaparken beraberdik. Beyt'i tavaf etti, biz de tavaf ettik. Safa ile Merve arasında sa'y yaparken biz O'nu Mekke halkı ok atmaması ve başka bir şey isabet ettirmemesi için koruyorduk.”⁴³ İsmail b. Ebi Halid'den mahfuz olan budur. Mekke halkının bozuk salatalık atması yalandır, böyle bir şey bu umrede olmamıştır. Çünkü Hz. Peygamber Kureyş ile arasında güvence olduğu bir halde, üç gün kalıp ayrılmak üzere Mekke'ye girmiştir. Orada üç gün kalıp Meymune ile evlenmiştir. İbn Hibbân'ın sözü burada bitmiştir.

Zehebî de İbn Hibbân'ın sözünü aktardıktan sonra şöyle demiştir: “İbn Ebi Evfa kimsenin Hz. Peygamber'e bir şey attığını söylememiş, sadece sahabenin tedbirli davrandığını haber vermiştir.”⁴⁴

³⁸ İbn Hibban, *el-Mecrûhîn*, 1/141-142.

³⁹ Buhârî, *el-Câmi 'u's-şâhîh*, hadis no: 509; Müslim, *el-Câmi 'u's-sahîh*, hadis no: 505.

⁴⁰ Müslim, *el-Câmi 'u's-sahîh*, hadis no: 510.

⁴¹ Bu örnek ilk bölümde üçüncü hadiste geçmişti. Ancak İbn Hibban hadisin metnini tenkit için iki sebep kullanmıştır. İlk sebep, Ebu Said hadisinin metnini değiştirmesi. İkincisi ise, köpek, eşek ve kadının geçmesiyle namazın iadesini ifade eden rivayetlere muhalefet etmesidir.

⁴² İbn Hibban, *el-Mecrûhîn*, 1/148.

⁴³ Buhârî, *el-Câmi 'u's-şâhîh*, hadis no: 1600, 1791.

⁴⁴ Bu örnek ilk bölümde dördüncü hadiste geçmişti. Ancak bu bölümde de zikrettim zira İbn Hibban hadisin metnini tenkit için iki sebep kullanmıştır. İlk sebep, İbn Ebi Evfa'nın sahih rivayetine muhalefet etmesidir. İkincisi ise, Hz. Peygamber'in yedinci senedeki kaza umresi hakkındaki sünnet ve siyerdeki ma'ruf bilgiye muhalefet etmesidir.

Metin 15: İbn Hibbân, Eyyub b. Muhammed'in tercemesinde şöyle der:⁴⁵

Şeddad b. Ebi Şeddad-Atâ-İbn Abbas yoluyla Rasulullah'ın "Kim içki içer de sarhoş olmazsa, bir hafta namazı kabul olmaz, bu sürede ölürse cahiliyye ölümü ile ölmüş olur. Kim içki içer de sarhoş olursa, kırk gün namazı kabul olmaz, bu sürede ölürse cahiliyye ölümü ile ölmüş olur. Sonra eğer tövbe ederse yüce Allah tövbesini kabul eder. İkinci defa buna dönerse, benzer şekilde olur, üçüncü defa buna dönerse, benzer şekilde olur, dördüncü defa buna dönerse, yüce Allah'ın ona tîbetü'l-habâl içirmesi hak olur." dediğini, tîbetü'l-habâlın ne olduğu sorulduğunda ise cehennem ehlinin irini olduğunu söylediğini nakletmiştir. Bu hadisin aslı vardır ancak râvi hadiste olmayan bazı şeyler eklemiştir. İbn Hibbân'ın sözü burada bitmiştir.

Araştırmacı der ki: Herhalde İbn Hibban hadisin "Kim içki içer de sarhoş olmazsa,..." kısmını yadırgamıştır. Bu kısım Nesaî'de mevkuf olarak Abdullah b. Ömer'den gelmiştir: "Kim içki içer de sarhoş olmazsa, karnında ya da damarlarında ondan bir şey olduğu müddetçe namazı kabul olmaz, bu sürede ölürse kafir olarak ölmüş olur. Kim içki içer de sarhoş olursa, kırk gün namazı kabul olmaz, bu sürede ölürse kafir olarak ölmüş olur."⁴⁶ Öte yandan, hadisin geri kalan kısmının metni ma'ruf olup İbn Abbas'dan, İbn Ömer'den ve Abdullah b. Amr'dan iyi senedlerle gelmiştir.

Metin 16: İbn Hibbân, Eş'as b. Sevvar'ın tercemesinde şöyle der:⁴⁷

Eş'as, Nafi-İbn Ömer yoluyla "Rasulullah muhacirlerin ihramda elbiselerini vers ve zaferan ile boyamalarını yasakladı" sözünü nakletmiştir. Bu maktûb bir metindir. Doğrusu Nafi-İbn Ömer yoluyla "vers ve zaferan olan elbise giymeyi yasakladı" şeklinde olup muhacirlerin zikredilmesi ve Ensar ve diğer müslümanlar arasında onların tahsis edilmesi yalandır. Hz. Peygamber kadınlar dışında müslümanlardan kimseyi böyle bir konuda tahsis etmemiştir. Sadece ihramlı kişiye elbiselerini vers ve zaferan ile boyamasını yasaklamıştır. Eş'as hadisi ihtisar etmek isterken metni değiştirmiş [kalb etmiş] ve mânayı farklılaştırmıştır. İbn Hibbân'ın sözü burada bitmiştir.

Zehebî de hadisi zikrettikten sonra bunun hata olduğunu, Hz. Peygamber'in Ensar'ı bırakarak muhacirleri tahsis etmediğini belirtmiştir.⁴⁸

⁴⁵ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 1/183.

⁴⁶ Sünen-i Nesaî, hadis no: 5684.

⁴⁷ İbn Hibban, *el-Mecrûhîn*, 1/193.

⁴⁸ Bu örnek ilk bölümde beşinci hadiste geçmişti. Ancak bu bölümde de zikrettim zira İbn Hibban hadisin metnini tenkit için iki sebep kullanmıştır. İlk sebep, İbn Ömer'in hadisinin maktûb hali olmasıdır. İkincisi ise, Hz. Peygamber'in sünnetindeki ma'ruf bilgiye muhalefet etmesidir zira O bu hükmü kadınları dışında kimseye has kılmamıştır.

Metin 17: İbn Hibbân, Bahr b. Keniz'in tercümesinde şöyle der:⁴⁹

Bu râvi, Zühri-Humeyd b. Abdurrahman yoluyla Ebu Hüreyre'nin şöyle dediğini aktarmıştır: “Bir bedevi gelip ya Rasulallah helak oldum der. Ne seni helak etti deyince, Ramazan'da hanımım ile beraber oldum der. Hz. Peygamber neden böyle yaptığını sorunca bacağına beyazlığı ve ayaklarının güzelliği hoşuma gitti der. Bunun üzerine Rasulallah azı dişleri görülecek kadar güler ve bir köle azat edebilir misin diye sorar. Hayır cevabı verilince peş peşe iki ay orucu sorar. Buna da gücüm yetmez denilince altmış yoksulu doyurması istenir. Buna da benim bir şeyim yok denilir. Hz. Peygamber'e içinde yirmi sa' hurma olan bir sepet getirilir. O da bunları sadaka vermeye başlar. Bunun üzerine adam vallahi Medine'de bizden daha ihtiyaç sahibi yoktur der. Bunun üzerine Rasulallah hurmaları adama verir ve bozduğu oruç yerine bir gün kaza etmesini emreder.”

Bu hadis sahihtir ancak Bahr b. Keniz, Zühri'nin ashabından kimsenin nakletmediği bazı şeyleri ilave etmiştir. Mesela: “bacağına beyazlığı ve ayaklarının güzelliği hoşuma gitti” sözü. Yine, “O da bunları sadaka vermeye başlar.” kısmı. Yine, “yerine bir gün kaza etmesini emreder.” kısmı.

Metin 18: İbn Hibbân, Hafs b. Ömer'in tercemesinde şöyle der:⁵⁰

İbn Ebi Zî'b, İbrahim b. Sa'd, Yezid b. İyaz ve Malik b. Enes-Zühri yoluyla Said b. Müseyyeb'in Sa'd'a “Ali hakkında Rasulallah'tan bir şey duydun mu?” diye sorduğunu, onun da “Evet, Rasulallah'ın onun için birden fazla defa ‘Medine sensiz veya bensiz olmaz. Sen benim yanımda Harun'un Musa yanında olması gibisin. Ancak benden sonra peygamber yoktur.’ buyurduğunu işittim” dediğini nakletmiştir.

Bu haber ne Said b. Müseyyeb'in, ne Zühri'nin ne de Malik'in naklettiği hadisler arasında yer almaz.⁵¹ Malik sadece, Yahya b. Said-Said b. Müseyyeb-Sa'd yoluyla “Resulallah benim için Uhud gününde iki şeyi bir araya getirerek ‘Ok at, annem babam sana feda olsun’ demiştir” hadisini⁵² nakletmiştir.

Hafs b. Ömer, Yezid b. İyaz'ın haberinin metnini bilerek ya da bilmeyerek Malik b. Enes-Zühri-Said b. Müseyyeb isnadına taşımış ve bu isnada İbn Ebi Zî'b ve İbrahim b. Sa'd'ı da ilave etmiştir. Ancak bu hadis bu son iki kişinin hadislerinden de değildir.

“Medine sensiz veya bensiz olmaz” sözü batıl olup Rasulallah bunu asla söylememiş, Sa'd bunu rivayet etmemiş, Said b. Müseyyeb bunu anlatmamış, Zühri bunu dememiş, Malik de nakletmemiştir. Ayrıca ben Malik ve Zühri'nin Ali hakkında

⁴⁹ İbn Hibban, *el-Mecrûhîn*, 1/220.

⁵⁰ İbn Hibban, *el-Mecrûhîn*, 1/314.

⁵¹ Burada bir kez daha hadis alimlerinin merviyât bilgisinin önemi devreye girmektedir (çeviren notu)

⁵² Buhârî, *el-Câmi 'u's-şâhîh*, hadis no: 3725; Müslim, *el-Câmi 'u's-sahîh*, hadis no: 2412.

herhangi bir menkıbe içeren bir hadis naklettiklerini de bilmiyorum.⁵³ Kalbim bu haberin mevzû olduğuna meylediyor. İbn Hibbân'ın sözü burada bitmiştir.

Metin 19: İbn Hibbân, Ziyad b. Abdullah'ın tercümesinde şöyle der:⁵⁴

İdris el-Evdî-Avn b. Ebi Cuheyfe-babası yoluyla Bilal'ın Rasulullah için çifter çifter (her lafzı iki defa söyleyerek) ezan okuduğunu, kameti de aynı şekilde yaptığını nakletmiştir.

Bu batıldır. Bilal Rasulullah için çifter çifter ezan okumamış, kamet getirmemiştir. Bilal'ın ezanı çift, kameti ise tektir. Bu haberi Sevrî ve diğer insanlar Avn b. Ebi Cuheyfe'den uzun şekilde nakletmişlerdir, ancak ne ezanın ne de kametin çifter okuduğunu söylememişlerdir. Sadece Bilal'ın dışarı çıktığını ve ezan okuduğunu söylemişlerdir. İbn Hibbân'ın sözü burada bitmiştir.⁵⁵

Metin 20: İbn Hibbân, Zum'a b. Salih'in tercemesinde şöyle der:⁵⁶

Zühri-Enes b. Malik yoluyla "Rasulullah için bir koyunun sütü sağıldı. O süttten içti, sonra su isteyip ağzını çalkaladı ve (sütün) yağı vardır dedi." hadisini aktarmıştır.⁵⁷ Bu fahiş bir hatadır. Hadisin "sütü sağıldı" kısmına kadarında râvi isabet etmiştir. "sonra su isteyip ağzını çalkaladı ve (sütün) yağı vardır dedi" kısmı ise Zühri tarafından Ubeydullah b. Abdullah-İbn Abbas kanalıyla aktarılmaktadır.⁵⁸ Hadisin baş tarafının devamı ise şu şekildedir: "Ebu Bekir solunda, bir bedevi ise sağındaydı. (Hz. Peygamber) Bedeviye uzatarak 'önce sağdan' buyurdu."⁵⁹ Dolayısıyla râvi Enes'in hadisinin baş tarafını getirmiş, ardından İbn Abbas'ın hadisi ile birleştirmiştir.⁶⁰

Metin 21: İbn Hibbân, Süfyan b. Muhammed'in tercümesinde şöyle der:⁶¹

Süfyan b. Uyeyne-Muhammed b. Münkedir-Urve-Aişe yoluyla Rasulullah'ın "Çoğu sarhoş edenin azı da haramdır." hadisini aktarmıştır. Bu söz şu bir haberle maktûbdur: Süfyan b. Uyeyne, Zühri-Ebi Seleme-Aişe yoluyla Rasulullah'ın "Sarhoş

⁵³ Yine, merviyât bilgisine dikkat çekilmektedir. (çevirenin notu)

⁵⁴ İbn Hibban, *el-Mecrûhîn*, 1/384.

⁵⁵ Bu örnek ilk bölümde sekizinci hadiste geçmişti. Ancak bu bölümde de zikrettim İbn Hibban hadisin metnini tenkit için iki sebep kullanmıştır. İlk sebep, sünnetten maruf olanın Bilal'in çifter çifter kamet getirmediğidir. İkincisi ise, hadisin maruf olan rivayetine (Bilal çıktı ve ezan okudu) muhalif olmasıdır.

⁵⁶ İbn Hibban, *el-Mecrûhîn*, 1/390.

⁵⁷ Sünen-i İbn Mace, hadis no: 501'de de aynı senedle geçmektedir.

⁵⁸ Buhârî, *el-Câmi 'u's-şâhîh*, hadis no: 211; Müslim, *el-Câmi 'u's-sahîh*, hadis no: 358.

⁵⁹ Buhârî, *el-Câmi 'u's-şâhîh*, hadis no: 2352; Müslim, *el-Câmi 'u's-sahîh*, hadis no: 2029.

⁶⁰ Bu ilginç örnekte yanılma neticesinde iki sahîh hadisin metninin birbirine karışması söz konusu olmuştur. Söz konusu râvi hakkında İbn Hibban salih bir kişi olduğunu ancak hata yaptığını belirtir. Mezkûr haber metinde illete güzel bir örnek teşkil etmektedir. (çevirenin notu)

⁶¹ İbn Hibban, *el-Mecrûhîn*, 1/455.

eden her içki haramdır.”⁶² hadisini aktarmıştır. Süfyan b. Muhammed hem isnadı hem de metni değiştirmiştir [kalb etmiştir].⁶³ İbn Hibbân’ın sözü burada bitmiştir.

Dârekutni şöyle demiştir: “Çoğu sarhoş edenin azı da haramdır.” Bu lafız Zühri’den sahih olarak gelmemiştir.⁶⁴

Metin 22: İbn Hibbân, Leys b. Ebi Süleym’in tercümesinde şöyle der.⁶⁵

Mücahid ve Atâ-Ebu Hüreyre yoluyla şu haberi nakletmiştir: “Bir adam gelip helak oldum dedi. Neden sorusuna Ramazan’da hanımım ile beraber oldum cevabını verdi. Bir köle azat etmesi söylenince imkan bulamıyorum dedi. Bir deve kurban et denilince yine bulamıyorum dedi. Adam oturdu. Birisi bir şeyler getirdi. Adama bunu tasadduk et, bu senin günahını telafi eder denilince ‘Ya Rasulallah ailemden daha ihtiyaç sahibi yok’ dedi. Bunun üzerine Rasulallah bu sana ve ailene olsun buyurdu.”⁶⁶

Bu haberde geçen “bir deve kurban et” sözü batıl olup Rasulallah asla bu sözü söylememiştir. O adama sadece “iki ay peş peşe oruç tut”⁶⁷ demiştir. İbn Hibbân’ın sözü burada bitmiştir.

Metin 23: İbn Hibbân, Muhammed b. Mus’ab’ın tercümesinde şöyle der.⁶⁸

Evzaî-Zühri-Ubeydullah b. Abdullah-İbn Abbas yoluyla “Rasulallah sahibinin attığı ölü bir koyunun yanından geçti ve buyurdu ki ‘Canımı elinde tutanan yemin olsun ki, dünya yüce Allah katında bu koyunun sahibi katında değerinden daha az değere sahiptir.’”⁶⁹

Bu metin bu isnadla batıldır. İnsanlar şu haberi Zühri-Ubeydullah b. Abdullah-İbn Abbas yoluyla aktarmıştır: “Rasulallah ölü bir koyunun yanından geçti ve buyurdu ki ‘Derisiyle faydalansaydınız.’ Ama o ölüdür denilince ‘Onun sadece yenmesi haramdır’ buyurdu.”⁷⁰ İbn Hibbân’ın sözü burada bitmiştir.

Araştırmacı dedi ki: Muhammed b. Mus’ab iki hadisin lafızları ve kıssaları benzediği için hata etmiştir.

⁶² Buhârî, *el-Câmi ‘u’s-şâhîh*, hadis no: 242; Müslim, *el-Câmi ‘u’s-sahîh*, hadis no: 2001.

⁶³ Dikkat edilirse, bu örnekteki maktûb tarifi bu kelimenin ıstılah mânasıyla tam olarak örtüşmemektedir. İbn Hibban bu kelimeyi sened ve metni tamamen değiştirmese de kısmen değişikliği içerecek şekilde daha geniş anlamli olarak kullanmaktadır.

⁶⁴ Dârekutni, *el-İlel’ü’l-varide fi’l-ehâdisi’n-nebeviyye*, thk. M. Selefî (Riyad, 1985), 14/305.

⁶⁵ İbn Hibban, *el-Mecrâhîn*, 2/239.

⁶⁶ et-Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-evsat* thk. Târik b. İvedullah (Kahire: Dâru’l-Haremeyn, 1415), 2/218.

⁶⁷ Buhârî, *el-Câmi ‘u’s-şâhîh*, hadis no: 1936; Müslim, *el-Câmi ‘u’s-sahîh*, hadis no: 1111.

⁶⁸ İbn Hibban, *el-Mecrâhîn*, 2/310.

⁶⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/168, hadis no: 3047.

⁷⁰ Buhârî, *el-Câmi ‘u’s-şâhîh*, hadis no: 1492; Müslim, *el-Câmi ‘u’s-sahîh*, hadis no: 363.

Metin 24: İbn Hibbân, Yezid b. Ebi Ziyad'ın tercümesinde şöyle der:⁷¹

Süfyan b. Uyeyne, Yezid b. Ebi Ziyad'ın Mekke'de Abdurrahman b. Ebi Leyla yoluyla Bera b. Azib'den "Rasulullah'ı namaza başlarken ellerini kaldırırken gördüm" haberini nakletmiştir. Süfyan, Yezid'in Küfe'ye geldiğinde bu hadise "sonra tekrar etmedi (ellerini bir daha kaldırmadı)" sözünü eklediğini bildirmiş ve bu sözü ona telkin ettiklerini düşündüğünü belirtmiştir.

İraklılar bu habere namazda rükuya giderken ve rükudan kalkarken elleri kaldırmama konusunda dayanmışlardır ancak haberde "sonra tekrar etmedi" kısmı yoktur. Bu sözü Küfeliler Yezid b. Ebi Ziyad'a ömrünün sonlarında telkin etmişler, o da bu telkinden etkilenmiştir. İbn Hibbân'ın sözü burada bitmiştir.

İbn Hacer şöyle demiştir: "Alimler 'sonra tekrar etmedi' sözünün Yezid b. Ebi Ziyad'ın hadise eklemesi olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Bu kısım olmaksızın aynı hadisi ondan Şube, Sevrî, Halid et-Tahhân ve başka hafızlar nakletmiştir."⁷²

Metin 25: İbn Hibbân, Yahya b. Yakub'un tercümesinde şöyle der:⁷³

Muharib b. Dessar-Cabir yoluyla Rasulullah'ın "Sirke ne güzel bir katıktır. Kişiye şer olarak kendisine takdim edilene öfkelenmesi yeter." buyurduğunu nakletmiştir.⁷⁴

Râvi haberin ikinci cümlesini kendisi eklemiş olup bu kısım Rasulullah'ın sözü değildir. Mis'ar, Süfyan ve Şu'be Muharib-Cabir yoluyla Rasulullah'ın sadece "Sirke ne güzel bir katıktır." buyurduğunu nakletmişlerdir. İbn Hibbân'ın sözü burada bitmiştir.

3. Râvinin ma'ruf olan merviyâtına muhalefet sebebiyle metnin tenkiti

Her râvinin maruf ve meşhur olan rivayetleri vardır. Alimlerin bu râvinin bilinen merviyâtı içinde olduğunu bilmedikleri bir rivayet çıkarsa, bu durum bu rivayetin metin tenkitine uğramasına sebep olur. İbn Hibbân bu metodu Kitâbu'l-Mecrûhîn'de kullanmıştır ve kullanım sıklığı bakımından bu metot üçüncü sırada yer almaktadır. Bu kısımda bu metodun kullanımına rastladığım örnekleri sıralayacağım.

Metin 26: İbn Hibbân, Hafs b. Ömer'in tercemesinde şöyle der:⁷⁵

İbn Ebi Zi'b, İbrahim b. Sa'd, Yezid b. İyaz ve Malik b. Enes-Zühri yoluyla Said b. Müseyyeb'in Sa'd'a "Ali hakkında Rasulullah'tan bir şey duydun mu?" diye

⁷¹ İbn Hibban, *el-Mecrûhîn*, 2/451.

⁷² İbn Hacer Askalânî, *Telhisü'l-habir fi tahric-i ehadisi'r-Rafiyyi'l-kebir*, thk. Ebu Asım Hasan b. Abbas (Müesseses Kurtuba, 1416), 1/401.

⁷³ İbn Hibban, *el-Mecrûhîn*, 2/496.

⁷⁴ Beyhakî, *Şuabu'l-Îmân*, thk. Abdulalî Ab. Hâmid (Riyad: Mektebetu'r-Ruşd, 1423/2003), 5/51.

⁷⁵ İbn Hibban, *el-Mecrûhîn*, 1/314.

sorduğunu, onun da “Evet, Rasulullah’ın onun için birden fazla defa ‘Medine sensiz veya bensiz olmaz. Sen benim yanımda Harun’un Musa yanında olması gibisin. Ancak benden sonra peygamber yoktur.’ buyurduğunu işittim” dediğini nakletmiştir.

Bu haber ne Said b. Müseyyeb’in, ne Zühri’nin ne de Malik’in naklettiği hadisler arasında yer almaz.⁷⁶ Malik⁷⁷ sadece, Yahya b. Said-Said b. Müseyyeb-Sa’d yoluyla “Rasulullah benim için Uhud gününde iki şeyi bir araya getirerek ‘Ok at, annem babam sana feda olsun’ demiştir” hadisini⁷⁸ nakletmiştir.

Hafs b. Ömer, Yezid b. İyaz’ın haberinin metnini bilerek ya da bilmeyerek Malik b. Enes-Zühri-Said b. Müseyyeb isnadına taşımış ve bu isnada İbn Ebi Zî’b ve İbrahim b. Sa’d’ı da ilave etmiştir. Ancak bu hadis bu son iki kişinin hadislerinden de değildir.

“Medine sensiz veya bensiz olmaz” sözü batıl olup Rasulullah bunu asla söylememiş, Sa’d bunu rivayet etmemiş, Said b. Müseyyeb bunu anlatmamış, Zühri bunu dememiş, Malik de nakletmemiştir. Ayrıca ben Malik ve Zühri’nin Ali hakkında herhangi bir menkıbe içeren bir hadis naklettiklerini de bilmiyorum.⁷⁹ Kalbim bu haberin mevzû olduğuna meylediyor. İbn Hibbân’ın sözü burada bitmiştir.⁸⁰

Metin 27: İbn Hibbân, Abdullah b. Kurz’un tercemesinde şöyle der.⁸¹

Zühri-Said b. Müseyyeb yoluyla Büsre bint Safvan’ın Rasulullah’ı elinde koyun eti olduğu, yaslandığı bıçakla kesip yediği bir halde gördüğünü, kamet getirildiğinde ise bıçağı ve eti bırakıp abdest almadan namaz kıldığını haber verdiğini nakletmiştir. Bu haber batıldır.⁸² Büsre’nin erkeklik organına dokunmak sebebiyle abdestin gerekmesi dışında Hz. Peygamber’den naklettiği bir hadis bulunmamaktadır. Mezkûr rivayet Zühri’nin Said b. Müseyyeb’den naklettiği rivayetler arasında da yer

⁷⁶ Yine, merviyât bilgisine dikkat çekilmektedir (çeviren notu)

⁷⁷ İmam Mâlik’in hadis yöntemi için bk. Recep Özdemir, İmam Mâlik’in Metodolojisinde Haber-i Vâhidin Kaynak Değeri, Amasya İlahiyat Dergisi, 2016, sayı: 7, s. 179-213; Recep Özdemir, İmâm Mâlik’in Fıkında “Sünnet” Kavramı, EKEV Akademi Dergisi, 2016, cilt: XX, sayı: 67, s. 333-350.

⁷⁸ Buhârî, *el-Câmi ‘u’s-şâhîh*, hadis no: 3725; Müslim, *el-Câmi ‘u’s-sahîh*, hadis no: 2412.

⁷⁹ Yine, merviyât bilgisine dikkat çekilmektedir (çeviren notu)

⁸⁰ Bu örnek ikinci bölümde on sekizinci hadiste geçmişti. Ancak bu bölümde de zikrettim zira İbn Hibban hadisin metnini tenkit için iki sebep kullanmıştır. İlk sebep, bunun “Rasulullah benim için Uhud gününde iki şeyi bir araya getirerek ‘Ok at, annem babam sana feda olsun’ buyurdu” şeklindeki, hadisin sahih rivayetine muhalefet etmesidir. İkincisi ise, râvinin maruf hadislerinden olmamasıdır zira İbn Hibbân “ben Malik ve Zühri’nin Ali hakkında herhangi bir menkıbe içeren bir hadis naklettiklerini de bilmiyorum” demiştir.

⁸¹ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 1/511.

⁸² İbn Hibbân görüldüğü üzere hatalı bulduğu pek çok habere batıl demekle beraber bunla her zaman uydurmayı kast etmemektedir. Mesela bu örnekte senedde ve metinde hata bulunmakla beraber haber uydurma bir haber değildir. Dolayısıyla, İbn Hibbân’ın lafızlara nasıl mânalar yüklediği, bu lafızları kullanımından yola çıkarak tespit edilmelidir.

almamaktadır.⁸³ Zühri-Said-Ebu Hüreyre kanalıyla getirdiği bu metin ise Zühri-Cafer b. Amr-babası yoluyla nakledilmekle beraber⁸⁴ metinde geçen “yaslanıyordu” lafzı mahfuz değildir. Zira Rasulullah “Ben yaşlanarak yemek yemem.”⁸⁵ buyurmuştur.⁸⁶

Metin 28: İbn Hibbân, Abdulvahid b. Nafi'nin tercümesinde şöyle der:⁸⁷

Abdulahid b. Nafi şöyle demiştir: İkinci okunduğu sırada Medine'deki mescidden geçiyordum. Mescid'e girdim. Namaz bittikten sonra yaşlı birisi 'Bilmiyor musun babam Rasulullah'ın bu namazı ertelemeyi emrettiğini haber verdiğini' diyerek müezzini ayıplamaya başladı. Yaşlı adamın kim olduğunu sorduğumda Abdullah b. Rafi b. Hadic dediler.⁸⁸

Bu haber Rafi b. Hadic'den nasıl sahih olabilir? Halbuki kendisi Hz. Peygamber'den ikindinin erken kılınması ile ilgili mutemed olan haberin râvisidir. Bu haber şöyledir: Biz Hz. Peygamber ile ikindiye kılardık. Sonra güneş daha batmadan deve keser, on parçaya ayırır, pişirir, pişmiş eti yedik.⁸⁹ Bu haber sahihdir, râvileri de Medine ehlinde güvenilir kişilerdir. İbn Hibbân'ın sözü burada bitmiştir.

İmam Buhârî de aynı hatalı haberi naklettikten sonra “Bu habere mutabaat edilmemiştir” [lâ yutâbeu aleyh] demiştir.⁹⁰ Daha sonra senediyle beraber “Biz Hz. Peygamber ile ikindiye kılardık. Sonra güneş daha batmadan deve keser, on parçaya ayırır, pişirir, pişmiş eti yedik” hadisini nakletmiş ve “Bu daha sahihtir” demiştir.⁹¹

Dârekutni de “Bu hadis ne Rafi'den ne de başka bir sahabiden sahih olmaz. Sahih olan haber Rafi b. Hadic ve başka sahabeden gelen ve bu haberin zıddı olan

⁸³ İbn Hibbân'ın bu tespitleri Zühri'nin Said b. Müseyyeb'den, Büsre'nin de Hz. Peygamber'den yaptığı sahih rivayetlerin hafızlarca bilindiğini, yani hafızların sağlam bir merviyât bilgisine sahip olduklarını göstermektedir. Bu merviyât bilgisiyle uyuşmayan haberler ise hatalı kabul edilmektedir. (çevirenin notu)

⁸⁴ Buhârî, *el-Câmi 'u's-şâhih*, hadis no: 208; Müslim, *el-Câmi 'u's-sahih*, hadis no: 355.

⁸⁵ Buhârî, *el-Câmi 'u's-şâhih*, hadis no: 5498.

⁸⁶ Bu örnek birinci bölümde onuncu hadiste geçmişti. Ancak bu bölümde de zikrettim zira İbn Hibban hadisin metnini tenkit için üç sebep kullanmıştır. İlk sebep, bunun râvinin sahih rivayetine muhalefet etmesidir. İkincisi ise, râvinin maruf hadislerinden olmamasıdır zira İbn Hibbân “Büsre'nin erkeklik organına dokunmak sebebiyle abdestin gerekmesi dışında Hz. Peygamber'den naklettiği bir hadis bulunmamaktadır” demiştir. Üçüncü sebep ise, bunun Hz. Peygamber'in davranış tarzına uymamasıdır zira O yaşlanarak yememektedir.

⁸⁷ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 2/139.

⁸⁸ Ahmed b. Hanbel, Müsned, 25/108, hadis no: 15805; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, thk. Hamdî b. Abdülmecid es-Selefi (Kahire: Mektebü İbn Teymiyye, 1994), 4/267.

⁸⁹ Buhârî, *el-Câmi 'u's-şâhih*, hadis no: 2485; Müslim, *el-Câmi 'u's-sahih*, hadis no: 625.

⁹⁰ Dolayısıyla metin teferrüd etmiş olmaktadır ki bu durum da metinde bir hatanın olduğuna dair kuvvetli bir ihtimale işaret etmektedir. (çeviren notu)

⁹¹ Buhârî, *et-Tarihü'l-Kebîr* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 5/89.

haberdir ki bu da ikinci namazının vakti girdiğinde acele edilerek kılınmasıdır.” demiştir.⁹²

Metin 29: İbn Hibbân, Abbas b. Dahhak’ın tercümesinde şöyle der.⁹³

Abdullah b. Ömer b. Rimmâh-Ebu Muaviye-A’meş-Ebu Salih-Ebu Hüreyre yoluyla Rasulullah’dan “Kim ‘Allah’ lafzında bulunan ‘he’ harfini tek gözlü (هـ) değil de çift gözlü yazarsa, yüce Allah ona bir milyon sevap yazar, bir milyon günahını siler ve bir milyon derece yükseltir.”

Bu haber hiç şüphesiz bir uydurmadır. Çünkü Abdullah b. Ömer b. Rimmâh’ın ve Ebu Muaviye’nin A’meş’den aktardığı her şey yazılmıştır ancak bu haber onlar arasında bulunmamaktadır. İbn Hibbân’ın sözü burada bitmiştir.

İbnu’l-Kayyim da senede bakmadan bir metnin uydurma olduğunun nasıl anlaşılabilirliğini izah ettikten sonra bu haberi örnek olarak vermiştir.⁹⁴

Metin 30: İbn Hibbân, Muhammed b. Huzeyfe’nin tercümesinde şöyle der.⁹⁵

İbn Uyeyne-Ziyad b. Alâka-Muğire b. Şube yoluyla Hz. Peygamber’den “Dikkat edin yalana şahitlik yapan kimse haksız vergi toplayıcısı ile beraber ateştedir.” şeklinde bir haber nakletmiştir.

Bu haber batıldır zira İbn Uyeyne, Ziyad b. Alâka’dan ancak dört hadis duymuştur. Bunlar:

-Hz. Peygamber’in ayakları şişene kadar namaz kıldığına dair Muğire b. Şube hadisi

- Hz. Peygamber’i Kaf sûresi 10. ayeti okurken duyduğuna dair Kutbe b. Malik hadisi

-Bedevilerin Rasulullah’a soru sorduklarına şahit olmasına dair Usame b. Şerik hadisi

-Her müslümana nasihat (samimi ve hayırhah olma) hakkında Cerir hadisi⁹⁶

4. Hz. Peygamber’in şemâiline ve sahâbe-i kirâmın siyerine muhalefet sebebiyle metnin tenkiti

⁹² Dârekutni, *Sünenü’l-Dârekutni* thk. el-Arnaut (Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 2004/1424), 1/261.

⁹³ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 2/183.

⁹⁴ İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Menarü’l-münif fi’s-sahih ve’z-zaif*, thk. A. Ebû Gudde (Beyrut: Mektebü’l-Matbuati’l-İslamiyye, 1983/1403), 43.

⁹⁵ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 2/279.

⁹⁶ Bu örnek de merviyât bilgisinin önemine işaret etmektedir. Hadis alimleri bir rivayeti incelerken zihinlerinde olan hadis veritabanı ile mukayese edip onun sıhhatini anlamaktadırlar. (çeviren notu)

İbn Hibbân'ın kullandığı metin tenkiti ölçülerinden birisi de haberin Rasulullah'ın ve sahabenin şemailine uygun düşmesidir.

Metin 31: İbn Hibbân, Said b. Zî La've'nin tercümesinde şöyle der.⁹⁷

Ömer b. Hattab'ı içki içerken gördüğünü söyleyen bir deccaldır.⁹⁸ Ömer b. Hattab insanlara Medine'de Rasulullah'dan "İçki beş şeyden olur. İçki akli sarhoş eden şeydir."⁹⁹ hadisini naklettiği halde kendisi nasıl içki içebilir? Üstelik Ömer İslam'ın başında da içki içmiyor ve "Aklımı gideren bir şeyi içmem" diyordu. İbn Hibbân'ın sözü burada bitmiştir.

Buhârî, anılan râvi hakkında, Hz. Ömer'in içki içtiğine dair haberi sebebiyle "insanlara hadisinde muhalefet eder" demiş, ayrıca bu râvinin tanınmadığını belirtmiştir. Ayrıca, Şa'bi-İbn Ömer-Ömer yoluyla gelen "Ey insanlar içki haram kılınmıştır. İçki beş maddeden olur. İçki akli gideren şeydir." sözünü aktarmıştır.¹⁰⁰

İbn Ebi Hatim de babasına bu râviyi sormuş, babası da hadisinin değersiz olduğunu, Şa'bi ve Ebu İshak dışında kimsenin ondan rivayet etmediğini, Ömer'den içkinin ruhsatına dair bir haber naklettiğini ve insanlara hadisinde muhalefet ettiğini bildirmiştir.¹⁰¹

Metin 32: İbn Hibbân, Seleme b. Hafs'ın tercemesinde şöyle der.¹⁰²

Yahya b. Yeman-İsrail-Semmak-Cabir b. Semüre yoluyla "Rasulullah'ın sol ayağındaki serçe parmağı dışarı çıkıktı." haberini aktarmıştır. Bu münker bir haberdir ve aslı yoktur. Rasulullah'ın yaratılışı mutedil idi. İbn Hibbân'ın sözü burada bitmiştir.

İbn Kesir de bu haber hakkında garib demiştir.¹⁰³

Metin 33: İbn Hibbân, Alâ Ebu Muhammed'in tercemesinde şöyle der.¹⁰⁴

Enes b. Malik'ten şöyle bir haber aktarmıştır: "Rasulullah ile beraber Tebük'teydik. Güneşin geçmişte olmadığı kadar güçlü bir ışıkla doğduğunu gördüm. Rasulullah'a bu durumu sorduğumda bana 'Muaviye b. Muaviye el-Leysî Medine'de öldü. Yüce Allah onun cenaze namazı için yetmiş bin melek gönderdi. Zira gece gündüz yürürken otururken kalkarken ihlas sûresini okurdu. Cebrail ya Rasulullah

⁹⁷ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 1/396.

⁹⁸ İbn Sad, *et-Tabakat*, thk. Muhammed A. Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990), 4/218.

⁹⁹ Buhârî, *el-Câmi 'u's-şâhîh*, hadis no: 4691; Müslim, *el-Câmi 'u's-sahîh*, hadis no: 3032.

¹⁰⁰ Buhârî, *et-Tarihü'l-Kebîr*, 3/471; Buhârî, *et-Tarihü'l-evsat*, 1/300.

¹⁰¹ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 4/18.

¹⁰² İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 1/425.

¹⁰³ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihaye* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1409), 8/471.

¹⁰⁴ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 1/172.

yeryüzünü senin için düreyim mi böylece bu kişinin namazını kılarırsın deyince kabul ettim, namazını kılıp döndüm” demiştir.”¹⁰⁵

Bu hadis münkerdir, mutabaat edilmemiştir. Ben Rasulullah’ın ashabından Muaviye b. Muaviye el-Leysî isminde kimseyi de tanımıyorum. İbn Hibbân’ın sözü burada bitmiştir.

5. Dinin asıllarına ve kaidelerine muhalefet sebebiyle metnin tenkiti

Hadis alimleri için metin tenkitinde önemli bir kriter metnin dinin asıllarına ve kaidelerine muhalefet edip etmemesidir. İbn Hibban da bu kurala dikkat etmiştir. Aşağıda bu konuda tespit edebildiğim bazı örnekler yer almaktadır.

Metin 34: İbn Hibbân, Eyyub b. Abdusselam’ın tercümesinde şöyle der:¹⁰⁶

Zındığa benzeyen bir şeyh olup Ebu Bekre yoluyla İbn Mesud’dan “Yüce Allah öfkelendiği zaman arş üzerinde şişer hatta arşın taşıyıcılarına ağır gelir” sözünü aktarmıştır. Hammad b. Seleme ondan rivayet etmiştir. Ancak bu râvi yalancı olup böyle bir hadisin ne zikredilmesi ne de yazılması helal değildir. Bu adamın bir dehrî olup müslümanları bu gibi uydurmalarla şüpheye düşürmeye çalışırdı. Yüce Allah’a O’nun öfkesine bizi yaklaştıracak bir halden sığınırız. İbn Hibbân’ın sözü burada bitmiştir.

Metin 35: İbn Hibbân, Ebu Zeyd’in tercümesinde şöyle der:¹⁰⁷

İbn Mesud’dan mutabaat edilmeyen haberler nakleder, kim olduğu, babası ya da memleketi bilinmez.

Bir insan bu özelliklere sahip olur, sonra Kitab’a, sünnete, icmaya, kıyasa ve akla muhalif bir haber naklederse bu naklinin terk edilmesini hak eder.¹⁰⁸ İbn Mesud’dan Hz. Peygamber’in nebiz (bekletilmiş hurma suyu) ile abdest aldığını nakletmiştir.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Beyhakî, *Şuabu’l-Îmân*, thk. Abdulalî A. Hâmid (Riyad: Mektebetu’r-Ruşd, 1423/2003), 4/153.

¹⁰⁶ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 1/182.

¹⁰⁷ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 2/514.

¹⁰⁸ Görüldüğü üzere, İbn Hibbân metin tenkiti kıstaslarının çoğuna açıkça işaret etmektedir.

¹⁰⁹ Sünen-i Ebi Dâvûd, 84; Sünen-i Tirmizi, 88; Sünen-i İbn Mace, 384. Çevirenin notu: Tirmizî hadisi naklettikten sonra alimlerin görüşlerini zikretmiş, sonra da nebizle abdest alınmamasının Kuran’a daha yakın ve daha doğru olduğunu, Nisa 43. ayeti delil göstererek belirtmiştir. Bu bilgi, Tirmizî’nin hadislerin Kur’an’a uygunluğuna ihtimam gösterdiğine işaret eder. Kütüb-i Sitte müellifleri belli maksatlarla zayıf hadis nakletmişler, gerektiğinde bunlar hakkında bilgiler vermişlerdir. Kütüb-i Sitte’de zayıf hadis kullanımı hakkında önemli bir çalışma için bk. Ayşe E. Şahyar, *Kütüb-i Sitte’den Örneklerle Zayıf Hadis Rivayeti, Metodolojik Anlam ve Yorum* (İstanbul: Akdem Yayınları, 2011).

İbn Adî, bu hadisin sahih olmadığını, zira Kur'an'a muhalif olduğunu belirtmiştir.¹¹⁰

6. Sahâbenin meşhur fetvalarına muhalefet sebebiyle metnin tenkiti

Bu ölçü alimler tarafından nadiren kullanılmakla beraber İbn Hibban bu kıstasla bazı hadislerin metnini tenkit etmiştir. Aşağıda buna dair bazı örnekler yer almaktadır.

Metin 36: İbn Hibbân, Celd b. Eyyub'un tercümesinde şöyle der:¹¹¹

Celd b. Eyyub Basra ehlinden olup "Hayız üç dört beş altı yedi sekiz dokuz on gün olur. On günün üstünde olan istihazedir." hadisini nakletmiştir. Rasulullah'ın ashabından kimsenin bu şekilde fetvası olduğunu bilmiyoruz.

Araştırmacı der ki: Erken dönem ve geç dönem alimleri Celd b. Eyyub'un bu hadisini inkar etme konusunda ittifak etmişlerdir. Mesela Şafiî bu konuda şunları söylemiştir: Bana İbn Uleyye, Celd b. Eyyub-Muaviye b. Kurre-Enes b. Malik yoluyla "Kadının hayzı üçten on güne kadardır" sözünü nakletmiştir. Ayrıca bana İbn Uleyye, Enes'in ailesinden bir kadının istihaze kanı gördüğünü, bu durumu İbn Abbas'a sorduklarını, onun da bu konuda fetva verdiğini bildirmiştir. O halde nasıl olur da Enes'in yanında bu konuda bir ilim olduğu halde İbn Abbas'a soru sormaya gerek duyarlar?¹¹²

Metin 37: İbn Hibbân, Abdullah b. Ebi Leyla'nın tercümesinde şöyle der:¹¹³

Ali'den "Kim imamın arkasında kıraat yaparsa fitrata aykırı davranmış olur" sözünü nakletmiştir. Bu Ali'den aslı olmayan bir sözdür. Çünkü Ali'den meşhur olan ifade onun imamın arkasında kıraati gerekli gördüğüdür.¹¹⁴ Bu İbn Ebi Leyla meçhul birisi olup Ali'den bu münker haberden başka bir söz nakletmemiştir ki müslümanların icması bu sözün batıl olduğuna kesinlikle şahadet eder. Çünkü sahabe döneminden günümüze kadar namaz ehlinden ilim sahibi olanlar namazda imamın arkasında kıraat yapanın namazının kabul olacağına ihtilaf etmemişlerdir. Küfe ehli sadece imam arkasında kıraatı terk etmişlerdir ancak bunun caiz olmadığını

¹¹⁰ İbn Adî, *el-Kamil fi duafâi'r-ricâl*, 9/194.

¹¹¹ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 1/248.

¹¹² Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübra* (Haydarabad: Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmaniyye, 1355), 1/479.

¹¹³ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 1/497.

¹¹⁴ İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef*, thk. Kemal Y. El-Hut (Riyad: Mektebetu'r-Ruşd, 1409), 1/328.

söylememişlerdir. Dolayısıyla bunların imamın arkasında kıraati caiz görmeleri hususundaki icmaları İbn Ebi Leyla'nın bu haberinin batıl oluşuna delildir.¹¹⁵

Buharî de şöyle demiştir: “Bu haber sahih değildir. Çünkü İbn Ebi Leyla'nın oğlu Muhtar tanınmamaktadır. Onun babası İbn Ebi Leyla'dan, babasının da Ali'den hadis işitip işitmediği de bilinmemektedir. Hadis ehli böyle biriyle hüccet getirmez. Zühri'nin Abdullah b. Ebi Rafi'den, onun da babasından naklettiği hadis ise daha açık ve daha sahihtir (أدل وأصح).¹¹⁶

7. Hz. Peygamber'in kelamına yakışmaması sebebiyle metnin tenkiti

Alimlerin metin tenkitinde sıkça kullandıkları bir kıstas sözün bozuk ya da yakışıksız olması sebebiyle Hz. Peygamber'in kelamına yakışmamasıdır. Aşağıda buna dair İbn Hibbân'dan bazı örnekler yer almaktadır.

Metin 38: İbn Hibbân, İbrahim b. Amr'ın tercümesinde şöyle der:¹¹⁷

Babası-Abdulaziz b. Ebi Revad-Nafi-İbn Ömer yoluyla Rasulullah'dan şu sözü aktarmıştır: “İnsanlar üç sınıftır. Kim yüce Allah'ın katındaki isterse gök ona gölgelik, yer ona döşek olur. Dünya işlerinden bir şeyle uğraşmaz. Kendini Allah'a adar. Bu kişi toprağı ekmediği halde ekmek yer. Ağaç dikmediği halde meyve yer. Allah'a tevekkül ederek ve sevap bekleyerek dünya işleriyle tasalanmaz. Tüm mahlukat rızık peşinde yorulur, helalinden kazanır ve hesaba çekilirken bu kişiye rızıkını hesap olmadan alır ta ki ölüm gelene kadar. İkinci kişi, ilkinin gücünün yettiğine gücü yetmez. Kendisini örtecek bir ev, üzerini kapatacak bir elbise, iffetli kalacağı bir zevce ister. Helal rızık talep eder, Allah da rızıkını helalinden nasip eder. Bir kadına talip olsa ona verilmez, birisinde hakkı olsa alamaz, ama başkasının ondaki hakkı alınır... Rahata ve ikrama kavuşana kadar dünyada üzüntülüdür. Üçüncü kişi, insanlarda olanı ister, güzel bir ev, iyi binekler, gösterişli elbiseler ister...Malı helalinden de haramından da kazanır. Onun ahirette bir nasibi yoktur.”

Bu söz İbrahim b. Amr'ın teferrüd ettiği bir haberdir. Bu haber Rasulullah'nın, İbn Ömer'in veya Nafi'nin sözü değildir. Bilakis Hasan'a ait bir kelimdir.

8. İbn Hibbân'ın fikhî mezhebine muhalefet sebebiyle metnin tenkiti

¹¹⁵ Çeviren notu: Müellifin sahabenin meşhur fetvalarına muhalefet başlığı altında verdiği bu örnekte aslında İbn Hibban tarafından daha genel olarak icmaya muhalefetin metin tenkiti kıstası olarak kullanıldığı dikkat çekmektedir.

¹¹⁶ Buhârî, *el-Kıraatu halfe'l-imam*, 81. Çevirenin notu: Buharî bir yandan seneddeki kusura, bir yandan da metnin daha sahih olan hadislerle muhalefetine dikkat çekmektedir. Zira metindeki bir hata her zaman zayıf bir râviden kaynaklanmak zorunda olmasa da genel olarak durum böyledir.

¹¹⁷ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 1/109.

Bu kıtas nadir kullanılmakla beraber İbn Hibbân bunu kullanmıştır. Bu da onun metin tenkitinde farklı metodları kullandığını gösterir. Aşağıda buna dair bazı örnekler yer almaktadır.

Metin 39: İbn Hibbân, Hasan b. Ebi Cafer'in tercümesinde şöyle der.¹¹⁸

Ebu Zübeyr-Cabir yoluyla "Rasulullah eğitilmiş köpek dışında kedi ve köpeğin satış bedelini yasaklamıştır." hadisini aktarmıştır.¹¹⁹ Bu haberin bu lafızla aslı yoktur. Ne eğitilmiş bir köpeğin ne de başkasının parası caiz değildir. İbn Hibbân'ın sözü burada bitmiştir.

Beyhakî şöyle demiştir: Hz. Peygamber'den köpeğin parasının yasak oluşu ile alakalı sahih hadisler bu istisna olmadan gelmiştir. Bu istisna sadece köpeklere sahip olmakla alakalı sahih hadislerde mevcuttur. Belki de sahabe ve tabiundan sonraki râviler iki grup hadisi benzerliklerinden dolayı karıştırmış olabilirler. Doğrusunu yüce Allah bilir.¹²⁰

TARTIŞMA VE SONUÇ

Yüce Allah'a hamd ederek bu araştırmamızın sonunda, aşağıdaki önemli neticelere ulaşılmıştır:

-Metnin tenkiti hadisçiler için senedin tenkitinden daha az önemli olmamıştır.

-Cerh ve ta'dil alimlerinin râvinin adaletine veya cerhine istidlal etmelerinde dikkate aldıkları alametlerden birisi râvinin naklettiği metinlerin tenkitden selamette olmasıdır.

-İbn Hibbân *Kitâbu'l-Mecrûhîn*'de metin tenkitlerinde râvinin durumu ile naklettiği münker veya eleştirilmiş metinler arasında irtibat kurmada öne çıkmıştır.

-İbn Hibbân eleştirdiği râvilerin pek çok rivayetini paylaşmakla ve kullandığı metin tenkiti ölçülerinin çeşitliliği ile hadis tenkitinde ve özellikle metin tenkitinde öne çıkmıştır.

Araştırmacılara bu noktada şunları tavsiye ediyorum:

-İbn Hibbân'ın genel bir şekilde tenkit ettiği ve belli bir izah sunmadığı diğer metinleri toplamak ve bu tenkitler için gerekli olan izahı bulmaya çalışmak. Bu araştırma bir yüksek lisans veya doktora tezi olabilir.

¹¹⁸ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 1/287.

¹¹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 22/302, hadis no: 14411. Sünen-i Nesaî, hadis no: 4295, 4668. Nesaî mezkûr hadisin sahih olmadığını ve münker olduğunu belirtmiştir.

¹²⁰ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübra*, 6/10.

-Bu araştırmmanın benzerini İbn Hibbân'ın dışındaki münekkitlere uygulamak, özellikle de cerh ve ta'dilde eserleri olanlara, İbn Adî, Ukaylî, Zehebî ve İbn Hacer gibi.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin. Şuabu'l-Îmân. thk. Abdulâlî Abdulhamîd Hâmid. Riyad: Mektebetu'r-Ruşd, 1423/2003.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin. es-Sünenü'l-kübra. Haydarabad: Dâiretü'l-Maârifil-Osmaniyye, 1355.
- Bezzâr, Ebû Bekir Ahmed b. Amr b. Abdülhâlik. el-Müsned (el-Müsnedü'l-kebîr, el-Baḥrû'z-zeḥḥâr). thk. M. Zeynullah. Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1409.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. ed-Duafaü's-sagir. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1404.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. et-Tarihü'l-evsat. thk. Muhammed b. İbrâhim el-Leheyran. Riyad: Dârü's-Sumay'î, 1998/1418.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. et-Tarihü'l-Kebîr. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. Ref'ü'l-yedeyn fi's-salat. thk. Bediuddin Raşidi. Beyrut: Daru İbn Hazm, 1996/1416.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. el-Câmi'u's-şâḥiḥ. thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır. b.y.: Dârü Tavki'n-Necât, 1422.
- Dârekutni, Ebü'l-Hasan Ali b. Ömer. Su'âlâtü'l-Berkani li'd-Dârekutni riv. Kereci anhu. thk. Abdürrahim Kaşgari. Lahor: Kütübhone-i Cemili, 1404.
- Dârekutni, Ebü'l-Hasan Ali b. Ömer. el-İlelü'l-varide fi'l-ehâdisi'n-nebeviyye. thk. Mahfuzürrahman Selefî. Riyad: Daru Taybe, 1985.
- Dârekutni, Ebü'l-Hasan Ali b. Ömer. Sünenü'd-Dârekutni. thk. Şuayb el-Arnaut. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2004/1424.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî. es-Sünen. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd. Beyrût: el-Mektebetü'l-Asriyye, ts.
- Hatîb el-Bağdadi, Ebû Bekr el-Hatîb Ahmed b. Ali. el-Kifaye fi' ilmi'r-rivaye. Medine: el-Mektebetü'l-İlmiyye.
- İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullah b. Adi el-Cürçani. el-Kamil fi duafâi'r-ricâl. thk. Adil Abdulmevcud. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418.
- İbn Ebû Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed. İlelü'l-hadis. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1985.
- İbn Ebû Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed. el-Cerh ve't-ta'dil. Beyrut : Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed. el-Kitâbü'l-musannef fi'l-ehâdis ve'l-asar. Riyad: Mektebetü'r-Ruşd, 1425.
- İbn Hacer Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî. el-Kavlü'l-müsedded fi'z-zebbi anî'l-müsned li'l-imam Ahmed. Riyad: Mektebetü'l-meârif, 1402.
- İbn Hacer el-'Askalânî, Ahmed b. 'Ali. Fethü'l-bârî bi şerḥi Şahîḥi'l-Buhârî. thk. Abdulaziz b. Abdullah b. Bâz. Beyrut: Dârü'l-Mâ'rife, 1379.
- İbn Hacer Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî. Telhisü'l-habir fi tahric-i ehadi'si'r-Rafiiyyi'l-kebir. thk. Ebu Asım Hasan b. Abbas. Müessese Kurtuba, 1416.

- İbn Hacer Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî. Tehzibü't-Tehzib. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1991/1412.
- İbn Hibban, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibban b. Ahmed. el-Mecrûhîn mine'l-muhaddisin ve'd-duafa ve'l-metrukin. thk. Hamdi Abdulmecid Selefî. Riyad: Dârü'l-Sumey'î, 1420.
- İbn Receb, Ebü'l-Ferec Zeynüddin Abdurrahman b. Ahmed. Şerhu İleli't-Tirmizi. thk. Nureddin İtr. Riyad: Dârü'l-Atâ, 1421.
- İbnü'l-Cevzi, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî. et-Tahkik fî ehâdîsi'l-hilaf. thk. Müs'ad es-Sa'denî. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1414.
- İbnü'l-Cevzi, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî. el-İlelü'l-mütenahiye fi'l-ehâdîsi'l-vahiye. Mekke: el-Mektebetü'l-İmdadiyye, ts.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed. el-Menarü'l-münif fi's-sahih ve'z-zaif. thk. Abdülfettah Ebû Gudde. Beyrut: Mektebü'l-Matbuati'l-İslamiyye, 1983/1403.
- İbn Kesir, Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer. el-Bidâye ve'n-nihaye. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1409.
- Karagözoğlu, Mustafa Macit. Zayıf Raviler Duafâ Literatürü ve Zayıf Rivayetler. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2014.
- Köktaş, Yavuz. "Hadiste İlet: Ümmetin Faziletiyle İlgili Bir Hadisin Değerlendirilmesi". Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2/2 (2002), 41-73.
- Makdisi, Ebü'l-Fazl Muhammed İbn Tahir. Etrafü'l-garaib ve'l-efrad min hadisi Resulillahi li'd-Dârekutni. thk. Mahmûd Nassar, Seyyid Yusuf. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998/1419.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn b. el-Haccâc. el-Câmi'u's-sahîh. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Beyrût: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Nevevi, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref. el-Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb. Beyrut: Dârü'l-Fikr.
- Özdemir, Recep. İmam Mâlik'in Metodolojisinde Haber-i Vâhidin Kaynak Değeri. Amasya İlahiyat Dergisi, 2016, sayı: 7, s. 179-213.
- Özdemir, Recep. İmâm Mâlik'in Fıkında "Sünnet" Kavramı. EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler -, 2016, cilt: XX, sayı: 67, s. 333-350.
- Şahyar, Ayşe Esra. Kütüb-i Sitte'den Örneklerle Zayıf Hadis Rivayeti, Metodolojik Anlam ve Yorum. İstanbul: Akdem Yayınları, 2011.
- Şâyi, Abdurrahman b. Süleyman. el-Ehâdis elletî Kâle fihâ el-İmâmu'l-Buhârî (Lâ Yutâbeu Aleyhi) fî't-Târîhu'l-Kebîr. Mekke: Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1422/2001.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed et-Taberânî. el-Mu'cemü'l-evsat. thk. Târık b. İvedullah. 10 Cilt. Kahire: Dârü'l-Haremeyn, 1415.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed et-Taberânî. el-Mu'cemü'l-kebîr. thk. Hamdî b. Abdülmecid es-Selefi. 25 Cilt. Kahire: Mektebü İbn Teymiyye, 1994.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. el-İlelü'l-kebîr. thk. Subhî es-Semerrâî. Beyrut: Âlemü'l-kütüb, 1409.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. Sünenü't-Tirmizî. thk. Beşşâr Avvâd Mârûf. Beyrût: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1998.

Ukaylî, Ebû Cafer Muhammed b. Amr. ed-Duafâü'l-kebir. thk. Abdülmü'ti Kal'aci. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984/1404.

Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed. Mizanü'l-i'tidal fî nakdi'r-ricâl. thk. Ali Muhammed Bicavi. Beyrut : Dârü'l-Fikri'l-Arabî, ts.

Extended Abstract

Criteria of Content Criticism That Ibn Hibban Employs In Kitâb Al-Mecrûhîn

This research highlights the efforts of Hadith scholars in criticizing the (hadith) through following the sayings of one of the scholars, by the name: Abou Hatim ibn Hibban Al-Busty, through his book "Al-Majrouheen". I utilized the inductive approach in gathering the examples, and utilized the analytical approach in the comparison among Critics comments, to extract the results.

Through this study, I came up to find: the great link between the criticizing the narrator, which represent the Sanad (chain) regarding criticizing and praising it, and criticizing the text which he narrates, I also find out that the interest of hadith and critic scholars on this matter, and their prominence in it, headed by the Imam Abou Hatim ibn Hibban Al-Busty. Imam Abu Hatem ibn Hibban al-Basti, and therefore I recommend that researchers apply this study to other scholars of critics.

Key Words: Hadith, Ibn Hibban, Al-Majrouheen, Content criticism.